

Historia miasta

Historia Lubartowa sięga XVI wieku. Lewartów - Lubartów może poszczycić się bogatą i piękną tradycją. Podwójna nazwa miasta wiąże się z rodami jego właścicieli Firlejów i Sanguszków. W dniu 29 maja 1543 roku Piotr Firlej z Dąbrowicy, wojewoda Lubelski, otrzymał od króla Zygmunta Starego przywilej zezwalający na założenie miasta Lewartowa, na terenie wsi Łucka i Szczekarków. Nazwa Lewartów wywodzi się od herbu Firlejów "Lewart". Miała ona przypominać mieszkańcom właściciela oraz stanowić wizytówkę rodu. Królewski przywilej lokował miasto na prawie magdeburskim.

Początkowy wygląd miasta był następujący: centrum stanowił kwadratowy rynek z ratuszem. Z rynku wybiegały w cztery strony świata ulice. W północnej części miasta Piotr Firlej wybudował dwór mieszkalny, zwany także zamkiem, otoczony pięknym ogrodem. W niewielkiej odległości od dworu zbudował kościół drewniany pod wezwaniem św. Piotra Apostoła. Miasto otaczał drewniany parkan z wejściem przez bramy: Lubelską, Kamieńską i Syrnicką. Już wówczas znane były nazwy ulic : Lubelska, Kamieńska, Zatylna, Poboczna, Krzywe Koło.

Piotr Firlej zmarł w dziesięć lat później, w Lubartowie /1553/. Jego nagrobek znajduje się w kościele oo. Dominikanów w Lublinie. Lewartów stał się sławny za czasów Mikołaja Firleja, syna Piotra, kalwina, wodza innowierców małopolskich. Jako wyznawca nauki kalwińskiej kościół katolicki przekazał kalwinom. W tej sytuacji katolicy zmuszeni byli uczęszczać na nabożeństwa do wsi Łucka, gdzie znajdowała się kaplica pełniąca funkcję kościoła parafialnego. Mikołaj Firlej założył także gimnazjum kalwińskie z humanistycznym programem nauczania. W rynku zbudował kamienice. Sprowadził z Holandii, Flandrii i Niemiec rzemieślników i hodowców bydła. Przywilejem z dnia 21.09.1575 r. zapewnił przybyszom wolność wyznania i rządu się prawem swojego kraju. W 1580 roku nadał przywilej, w którym powołał cech zbiorowy : szewców, krawców, kuśnierzy i tkaczy. W ciągu trzydziestu lat jego władzy miasto przeżywało okres swego największego rozkwitu.

Po śmierci Mikołaja Firleja miasto przeszło w rządy Mikołaja Kazimierskiego - arianina, ożenionego z Elżbietą Firlejówną. Założył on zbór ariański oraz przekształcił szkołę kalwińską w ariańską. Szkoła ta była jedną ze znaczniejszych uczelni różnowierczych w ówczesnej Polsce. Przybywała tu młodzież z całego kraju. Organizatorem i rektorem tej szkoły był Wojciech z Kalisza, absolwent Akademii Krakowskiej. On to przeprowadził w gimnazjum ariańskim reformę szkolnictwa, opartą na założeniach humanizmu i w tej sprawie wydał dzieło pt. "Schola Lewartowiana restituta", gdzie zamieszczone zostały "Prawa szkoły Lewartowskiej". Szkoła istniała w latach 1588 -1598.

Spośród napływającej do miasta ludności obcej etnicznie, znaczną część stanowili Żydzi. W 1592

roku stworzyli własną gminę wyznaniową. Najliczniej zamieszkiwali przy ulicy Lubelskiej, gdzie wybudowali synagogę.

Wiek XVII to okres upadku miasta. W czasie "potopu" Lewartów został ograbiony i zniszczony przez Szwedów i przemarsze różnych wojsk, do tego stopnia, że przez następne kilkadziesiąt lat egzystował na poziomie dużej wsi. Kolejno przechodził w ręce innych rodów magnackich : Zasławskich, Wiśniowieckich, Lubomirskich.

Ponownie Lewartów rozwinął się dopiero w następnym stuleciu, dzięki Pawłowi Karolowi Sanguszcze, który odziedziczył dobra lewartowskie, po śmierci żony Marianny Lubomirskiej, córki Józefa Lubomirskiego. Pragnąc uczynić z Lewartowa swoją siedzibę starał się podnieść miasto z upadku gospodarczego, zachęcając mieszkańców do prowadzenia handlu i rzemiosła. W 1739 roku zawiązał cech "kunsztu żelaznego", skupiający wszystkich rzemieślników i potwierdził przywileje już istniejących cechów. Dokonał przebudowy pałacu. W latach 1733-1738 wznosił - w miejscu drewnianej świątyni - kościół św. Anny, w stylu późnego baroku.

Wspólnie z Mikołajem Krzynieckim ufundował w latach 1737-1741 kościół i klasztor o.o. Kapucynów. Projektantem wszystkich budowli był Paweł Antoni Fontana. W tym też czasie w rynku wybudował kilka kamienic. Budowle te kształtują wygląd miasta do czasów współczesnych.

Na prośbę Pawła Karola Sanguszki król August III w przywileju z 22 listopada 1744 roku potwierdził prawo miejskie, zmienił nazwę miasta z Lewartowa na Lubartów oraz nadał miastu herb. Nazwa Lubartów nawiązuje do imienia Lubart, domniemanego protoplasty rodu Sanguszków. Należy dodać, że Lubartów był pierwszym miastem w województwie lubelskim, które otrzymało herb z nadania królewskiego. Herb ten łączy w sobie wielowiekowe dziedzictwo historyczne miasta. Nawiązuje swoją symboliką do dwóch okresów świetności i jego właścicieli Firlejów Sanguszków. Opis herbu według przywileju: "... w polu dzielonym w pas, od czoła czerwonym, na srebrnym koniu w biegu zbrojny rycerz z tarczą na lewym ramieniu, na której złoty krzyż patriarszy, od podstawy błękitnym, drzewo zielone, na które skaczą dwa lamparty srebrne. Owalna tarcza umieszczona jest w złotym kartuszu". Tenże herb z nadania królewskiego zafunkcjonował w Lubartowie dopiero od 10 lutego 1993 roku, kiedy to podjęta została Uchwała Rady Miejskiej Nr XXXV/197/93 o jego upowszechnieniu. Późniejsza zmiana herbu dotyczyła niewielkich zmian graficznych dokonanych według zaleceń Polskiego Towarzystwa Heraldycznego.

Paweł Karol Sanguszko zmarł w 1750 r. w Zahajcach na Wołyniu. Jego ciało spoczęło w katakumbach lubelskiego kościoła o.o. Kapucynów. Natomiast język i serce, w uroczystym pogrzebie, złożono w kościele św. Anny w Lubartowie w rok później (1751). Po śmierci Pawła Karola Sanguszki dobrami lubartowskimi zarządzali: jego żona Barbara z Duninów Sanguszkowa, Józef Paulin Sanguszko, Anna z Cetnerów Sanguszkowa, Janusz Sanguszko, Konstanty Sanguszko, Mieczysław Sanguszko, Karol Sanguszko, Klementyna z Sanguszków hrabina Ostrowska, Małachowska. Rodzina Sanguszków władała miastem przez sto lat (1739-1839).

Od końca XVIII w. Lubartów zaczął pełnić rolę ośrodka władz administracyjnych: w powstaniu kościuszkowskim był siedzibą dozoru, a w kolejnych stuleciach, z przerwami, siedzibą powiatu (po raz pierwszy w 1810 r.). Po III rozbiorze w 1795r. Lubartów wchodził w skład zaboru austriackiego, w 1809 r. znalazł się w Księstwie Warszawskim, a od 1815r. przez sto lat pozostawał w zaborze rosyjskim.

W 1839 roku dobra lubartowskie zakupił Henryk Łubieński. W stajniach pałacowych założył fabrykę fajansu tworząc w mieście zaczątki przemysłu. Wykonywano w niej ceramikę, wzorowaną na wyrobach angielskich Wedgwoodów. Fajansarnia istniała w latach 1840-1850. Na skutek afery finansowej Henryka Łubieńskiego, Lubartów przejął Bank Polski, który z kolei odsprzedał go w 1859 roku hrabiemu Stanisławowi Mycielskiemu. Kilkakrotne pożary powodowały dalszy upadek miasta. Po powstaniu styczniowym Lubartów spotkały znaczne represje ze strony władz carskich. Różnymi metodami i środkami prowadzono rusyfikację, utrudniano młodzieży dostęp do szkół. Za poparcie udzielone powstańcom, nastąpiła kasata zakonu oo. Kapucynów w 1867 roku. Rosjanie wybudowali cerkiew, która rozebrana została po odzyskaniu niepodległości.

W 1866 roku ukaz władz carskich zniósł stosunki dominalne miasta, przekreślił zwierzchność dziedzica, został utworzony powiat lubartowski. W porównaniu z innymi miejscowościami Lubelszczyzny procesy uprzemysłowienia przebiegały w Lubartowie znacznie wolniej. Pod koniec XIX wieku miasto stało się ponownie zaniedbaną osadą. W 1912 roku największymi zakładami produkcyjnymi były: młyn elektryczny zatrudniający dziewięciu robotników oraz browar, w którym pracowało siedmiu robotników. Tuż przed I wojną światową ukończono budowę jednopiętrowego budynku szkolnego dla prywatnego Męskiego Progimnazjum.

Działania pierwszej wojny światowej dotarły do Lubartowa w połowie 1915 roku. Pomimo kilkudniowych walk pomiędzy wojskami austriackimi i rosyjskimi miasto nie ucierpiało wiele. Przeszło w ręce Austriaków i pozostało pod ich zarządzaniem do jesieni 1918 roku.

Od czasu odzyskania niepodległości, miasto zaczęło stopniowo dźwigać się z długoletniego zastoju i zacofania. Już w listopadzie 1917 roku żywą działalność amatorską rozwinęło Polskie Towarzystwo Miłośników Sztuki. Głównym jego celem było: "usuwanie piętna i następstw długoletniej niewoli" poprzez rozwój nauki, oświaty i kultury. W końcu 1919 roku liczyło 300 członków oraz wydało pierwszą "Jednodniówkę". W Towarzystwie rozpoczęła aktywną działalność Wanda Śliwina ps. literacki "Jagienka spod Lublina"- regionalistka, poetka, prozaik, dramaturg, współautorka z Ferdynandem Traczem szkicu monograficznego pt. "Ziemia Lubartowska" /1928/. Równocześnie w Lubartowie następuje rozwój gospodarczy. Świadczą o tym: - budowa dróg bitych Lubartów - Lublin, Lubartów - Michów, -początki elektryfikacji, uruchomienie prywatnej elektrowni, - rozwój przemysłu : huta szkła, betoniarnia, cegielnia, - organizowanie obiektów użyteczności publicznej : szpital, kino - rozwój mieszkalnego budownictwa murowanego. Spośród licznych, słynących z wysokich kwalifikacji murarzy, którzy wznosili budowle nie tylko w mieście, ale również na terenie Królestwa Polskiego oraz Kijowa, Lwowa, Moskwy, Cech Murarski zawiązany został dopiero w 1924 r.

W okresie drugiej wojny światowej Lubartów był jednym z ośrodków ruchu oporu i walki z najeźdźcą. Spod okupacji został wyzwolony w dniu 22 lipca 1944 roku. O wyzwoleniu miasta zadecydowała wspólna walka miejscowych oddziałów Armii Krajowej i pododdziałów 50 pp. 27 Wołyńskiej Dywizji Piechoty AK pod dowództwem majora Jana Szatowskiego ps. "Kowal". Trzy dni później 27 Wołyńska Dywizja Piechoty AK została rozbrojona w pobliskim Skrobowie. Zaczął się nowy okres w dziejach historii najnowszej Lubartowa, który wymaga obiektywnego spojrzenia historyków.

Wszystkich zainteresowanych, pragnących pogłębić wiedzę o naszym mieście zapraszamy do Muzeum Regionalnego oraz Miejskiej Biblioteki Publicznej im. A. Mickiewicza.

Źródło: <http://lubartow.pl/o-miescie/historia-miasta/>